

YAŞIL İQTİSADİYYATIN FORMALAŞMASI ŞƏRAİTİNDƏ SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFI PROBLEMLƏRİ

Daxil olub: 1 noyabr 2025-ci il
Qəbul olunub: 16 dekabr 2025-ci il

Received: 1 November 2025
Accepted: 16 December 2025

Qabil Manafov¹, Asiman Quliyev²

¹*i.e.d., prof., UNEC;*

²*i.f.d., dosent, UNEC;*

¹*g.manafov@unec.edu.az*

²*as.guliyev@unec.edu.az*

¹*<https://orcid.org/0000-0003-1152-6211>*

²*<https://orcid.org/0000-0003-0979-775X>*

DOI: <https://doi.org/10.30546/UNECSR.2025.04.2001>

Xülasə

Tədqiqat yaşıl iqtisadiyyatın formalaşması şəraitində sahibkarlığın inkişaf problemlərinin elmi-nəzəri və praktiki təhlilinə həsr edilmişdir. Məqalədə tədqiqatın məqsədi Azərbaycanda sahibkarlığın yaşıl transformasiya tendensiyalarını, mövcud problemləri və institusional mexanizmləri araşdırmaqdır. İşin əhəmiyyəti qlobal ekoloji çağırışlar və “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” kontekstində həmin sahədəki institusional, maliyyə və innovasiya məhdudiyyətlərinin müəyyən edilməsi zərurətindən irəli gəlir.

Araşdırmada müqayisəli, analitik, sistemli və statistik təhlil metodlarından istifadə edilərək, yerli (DSK, KOBİA) və beynəlxalq (UNEP, OECD, Dünya Bankı) mənbələrin 2015–2024-cü illər üzrə məlumatları təhlil olunmuşdur. Tədqiqat yaşıl sahibkarlığın mahiyyəti, KOB-ların bu prosesdəki rolu (2024-cü ildə 17,8% pay) və innovasiyaların (“Ağıllı şəhər”) səmərəliliyi kimi suallara cavab verir.

Elmi yenilik kimi, Azərbaycanda yaşıl sahibkarlığın inkişaf problemlərinin (maliyyə, institusional, innovasiya) ilk dəfə kompleks şəkildə tədqiq edilib, təsir amillərinin sistemləşdirilmiş analitik modelinin formalaşdırılıb. Tətbiq dairəsi ondan ibarətdir ki, tədqiqat nəticəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi və yaşıl biznes mühitinin stimullaşdırılması üçün praktiki təkliflər paketi işlənmişdir. Nəticələr iqtisadi siyasətin formalaşdırılmasında və KOB-ların layihələrində istifadə oluna bilər.

Açar sözlər: *yaşıl iqtisadiyyat, yaşıl sahibkarlıq, innovativ inkişaf, yaşıl transformasiya, KOB (Kiçik və orta biznes).*

PROBLEMS OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF A GREEN ECONOMY

Gabil Manafov¹, Asiman Guliyev²

¹*Dr., professor, UNEC*

²*Ph.D., Ass. professor, UNEC*

Abstract

The study is devoted to the scientific-theoretical and practical analysis of the problems of entrepreneurship development in the context of the formation of a green economy. The aim of the research article is to study the trends of the green transformation of entrepreneurship, existing problems, and institutional mechanisms in Azerbaijan. The relevance of the work is driven by the need to identify institutional, financial, and innovative constraints in this area within the context of global environmental challenges and the "Azerbaijan 2030" National Priorities. The study, using methods of comparative, analytical, systemic, and statistical analysis, examines data from local (SSC, KOBİA) and international (UNEP, OECD, World Bank) sources for the 2015-2024 period. The research addresses questions about the essence of green entrepreneurship, the role of SMEs in this process (17.8% share in 2024), and the effectiveness of innovations ("Smart City"). As a scientific novelty, the problems of green entrepreneurship development in Azerbaijan (financial, institutional, innovative) are comprehensively studied for the first time, and a systematized analytical model of influencing factors is formed. The practical significance lies in the fact that, as a result of the research, a package of practical recommendations has been developed to improve state policy and stimulate a green business environment. The results can be used in the formation of economic policy and in SME projects.

Keywords: *green economy, green entrepreneurship, innovative development, green transformation, SMEs (Small and Medium-sized Businesses).*

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ЗЕЛЕНОЙ ЭКОНОМИКИ

Габиль Манафов¹, Асиман Гулиев²

¹д.э.н., профессор, UNEC

²к.э.н., доцент, UNEC

Резюме

Исследование посвящено научно-теоретическому и практическому анализу проблем развития предпринимательства в условиях формирования зеленой экономики. Целью исследования является изучение тенденций, существующих проблем и институциональных механизмов зеленой трансформации предпринимательства в Азербайджане. Актуальность работы обусловлена необходимостью выявления институциональных, финансовых и инновационных ограничений в данной сфере в контексте глобальных экологических вызовов и стратегии «Азербайджан 2030: Национальные приоритеты социально-экономического развития». В исследовании с использованием методов сравнительного, аналитического, системного и статистического ана-

лиза проанализированы данные местных (ГСК, КОВІА) и международных (ЮНЕП, ОЭСР, Всемирный банк) источников за 2015–2024 годы. Исследование отвечает на вопросы о сущности зеленого предпринима-тельства, роли МСБ в этом процессе (доля 17,8% в 2024 г.) и эффективности инноваций («Умный город»). Научная новизна заключается в том, что впервые комплексно исследованы проблемы развития зелёного предпринимательства в Азербайджане (финансовые, институциональные, инновационные) и сформирована систематизированная аналитическая модель факторов влияния. Практическая значимость заключается в том, что в результате исследования разработан пакет практических предложений по совершенствованию государственной политики и стимулированию зеленой бизнес-среды. Результаты исследования могут быть использованы при формировании экономической политики и в проектах МСБ.

Ключевые слова: зеленая экономика, зеленое предпринимательство, инновационное развитие, зеленая трансформация, МСБ (Малый и средний бизнес).

GİRİŞ

Müasir dövrdə qlobal iqlim dəyişmələri, təbii resursların tükənməsi və ekoloji balansın pozulması fonunda “yaşıl iqtisadiyyat” konsepsiyası dünya iqtisadi sisteminə əsas inkişaf istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Yaşıl iqtisadiyyat təkcə ekoloji problemlərin minimallaşdırılmasını deyil, həm də dayanıqlı iqtisadi artımı, yeni məşğulluq imkanlarının yaradılmasını və sahibkarlıq fəaliyyətinin innovativ transformasiyasını təmin edir [1, s. 45].

Azərbaycan Respublikası qlobal tendensiyadan kənarda qalmamış, “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində ekoloji dayanıqlılığın təmin edilməsi və yaşıl iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsini milli prioritetlər sırasına daxil etmişdir [2, s. 42]. 2024-cü ilin göstəricilərinə əsasən, ölkə üzrə ümumi iqtisadi fəaliyyətin təxminən 6,8 %-i yaşıl iqtisadiyyat sektoruna aid sahələrdə (bərpa olunan enerji mənbələri, tullantıların idarə edilməsi, aqroekoloji istehsal və s.) formalaşmışdır [3, s. 37].

Sahibkarlıq sektoru prosesin əsas aparıcı qüvvələrindən biri kimi çıxış edir. Yaşıl sahibkarlığın inkişafı innovativ texnologiyaların tətbiqini, resurs qənaətini və rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsini təmin edir [4, s. 87]. Lakin Azərbaycanda yaşıl sahibkarlığın inkişafı institusional, maliyyə və informasiya xarakterli bir sıra məhdudiyyətlərlə üzləşir. Bu baxımdan, yaşıl iqtisadiyyatın formalaşması şəraitində sahibkarlığın inkişaf problemlərinin elmi tədqiqi xüsusi aktualıq kəsb edir.

Tədqiqatın əsas məqsədi yaşıl iqtisadiyyatın formalaşması şəraitində sahibkarlığın inkişaf tendensiyalarını, mövcud problemləri və institusional mexanizmləri elmi-nəzəri və praktiki baxımdan təhlil etməkdən ibarətdir.

Həmin məqsəddən irəli gələrək aşağıdakı vəzifələr müəyyən edilmişdir:

1. Yaşıl iqtisadiyyatın nəzəri əsaslarını və formalaşma şərtlərini sistemləşdirmək;
2. Yaşıl sahibkarlığın mahiyyətini və beynəlxalq təcrübəsini təhlil etmək;
3. Azərbaycanda sahibkarlığın yaşıl transformasiyasının mövcud vəziyyətini qiymətləndirmək;
4. Yaşıl sahibkarlığın inkişafında institusional, maliyyə və innovasiya problemlərini müəyyənləşdirmək;
5. Müvafiq dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi və yaşıl biznes mühitinin stimullaşdırılması üzrə təkliflər hazırlamaq.

Tədqiqatda müqayisəli, analitik, sistemli və statistik təhlil metodlarından istifadə olunmuşdur. Əsas məlumat mənbələri kimi Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 2015–2024-cü illər üzrə rəsmi hesabatları, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP), İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) və Dünya Bankının yaşıl iqtisadiyyatla bağlı hesabatları, habelə Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA) və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin illik məlumatları əsas götürülmüşdür. Bununla yanaşı, Porter, Daly, Pearce, N.Əliyev, F.Quliyev və digər yerli və xarici alimlərin elmi araşdırmalarından da geniş istifadə edilmişdir.

Yaşıl iqtisadiyyat: Nəzəri əsaslar və formalaşma şərtləri

“Yaşıl iqtisadiyyat” anlayışı 2008-ci ildə BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) tərəfindən irəli sürülərək, sosial rifahın artırılması ilə yanaşı, ekoloji risklərin və resurs çatışmazlığının azaldılmasına yönəlmiş iqtisadi model kimi qəbul edilmişdir [5, s. 12]. Bu modelin əsas ideyası ondan ibarətdir ki, iqtisadi artım ekoloji tarazlıq və sosial ədalət prinsipləri ilə vəhdətdə həyata keçirilməlidir.

Yaşıl iqtisadiyyat, ənənəvi sənaye iqtisadiyyatından fərqli olaraq enerji səmərəliliyinə, resursların dövrü istifadəsinə (circular economy) və ekoloji innovasiyalara əsaslanır. [6, s. 56; 7, s. 74] qeyd edir ki, “yaşıl iqtisadiyyat ekoloji limitləri nəzərə almayan iqtisadi modelləri dayanıqlı gələcəyə çevirən körpüdür”.

Müasir iqtisadi ədəbiyyatda yaşıl iqtisadiyyatın mahiyyəti üç əsas funksional istiqamətdə öz əksini tapır. Birincisi, ekoloji funksiya təbii resursların səmərəli idarə edilməsini, ekosistemlərin qorunmasını və ekoloji tarazlığın saxlanılmasını nəzərdə tutur. İkincisi, iqtisadi funksiya istehsal proseslərinin səmərəliliyinin artırılması, resurs itkilərinin azaldılması və yeni yaşıl iş yerlərinin yaradılması ilə bağlıdır. Üçüncüsü, sosial funksiya əhalinin həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsi, rifah səviyyəsinin artırılmasıdır.

yəsinin artırılması və cəmiyyətin ekoloji məsuliyyətinin formalaşdırılması istiqamətində mühüm rol oynayır [8, s. 87].

Yaşıl iqtisadiyyatın əsas prinsipləri beynəlxalq səviyyədə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) və İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) tərəfindən müəyyən olunmuşdur. Onlara aşağıdakılar daxildir [9, s. 91]:

- Ekoloji səmərəlilik və resurs qənaəti;
- Ətraf mühitin mühafizəsi və iqlim dəyişikliklərinə uyğunlaşma;
- Sosial bərabərlik və ədalət;
- İnnovasiyaların və təmiz texnologiyaların tətbiqi;
- Dövlət və özəl sektor əməkdaşlığı;
- İqtisadi siyasətin ekoloji dəyərlərlə inteqrasiyası.

Bu prinsiplər əsasında formalaşmış yaşıl iqtisadiyyat modelləri müxtəlif ölkələrdə fərqli yanaşmalarla həyata keçirilir (Şəkil 1). Avropa modeli əsasən enerji keçidi proseslərinə və iqlim neytrallığının təmin edilməsinə fokuslanır. Asiya modeli texnoloji innovasiyaların tətbiqi və sənayeləşmə prosesində ekoloji modernləşmə mexanizmlərinin gücləndirilməsi ilə xarakterizə olunur. Azərbaycan modeli isə ölkənin zəngin təbii resurs potensialına və bərpa olunan enerji imkanlarına əsaslanaraq iqtisadi diversifikasiyanın təmin edilməsini və dayanıqlı inkişafın sürətləndirilməsini hədəfləyir.

Cədvəl 1. Yaşıl iqtisadiyyat göstəricilərinin beynəlxalq müqayisəsi (2024)

Ölkə	Yaşıl enerji payı (%)	İqtisadi artım (2024, %)	CO ₂ emissiyası azalması (%)	Yaşıl məşğulluq payı (%)
Avropa İttifaqı	36.4	2.1	18.7	12.5
Yaponiya	24.8	1.6	14.3	8.9
Çin	30.2	3.5	10.8	9.1
Azərbaycan	9.5	1.9	6.4	4.3

Mənbə: OECD, 2023; Dövlət Statistika Komitəsi, 2024.

BMT-nin “Yaşıl iqtisadiyyat və dayanıqlı inkişaf” strategiyası [5, s. 12] qlobal səviyyədə üç əsas prioritet istiqaməti müəyyən edir:

1. Enerji keçidi və bərpa olunan mənbələrin genişləndirilməsi;
2. Tullantısız istehsal və resurs dövriyyəsinin təşkili;
3. Yaşıl məşğulluq və sosial rifahın artırılması.

OECD (2023) isə “Yaşıl artım” modelində dövlət siyasətlərinin fiskal, tənzimləyici və innovativ mexanizmlərlə dəstəklənməsini vacib sayır [8, s. 87]. Avropa İttifaqı “Green Deal” proqramı çərçivəsində 2050-ci ilə qədər iqlim neytrallığı məqsədini elan etmişdir. Azərbaycan bu istiqamətdə BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə (SDG 7, 9, 12, 13) uyğun olaraq, milli fəaliyyət planlarını formalaşdırmışdır [10, s. 58].

Azərbaycanın yaşıl iqtisadiyyat siyasəti 2019-cu ildə qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasında bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə haqqında Qanun” [11, s. 12] və “2022–2026-cı illər üçün Yaşıl İnkişaf Konsepsiyası” sənədləri ilə tənzimlənir. İqtisadiyyat Nazirliyi, Energetika Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, eləcə də Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi bu sahədə koordinasiyalı fəaliyyət göstərirlər. Dövlət dəstəyi mexanizmləri sırasında yaşıl investisiya fondları, vergi güzəştləri, yaşıl texnologiyalara subsidiya proqramları yer alır.

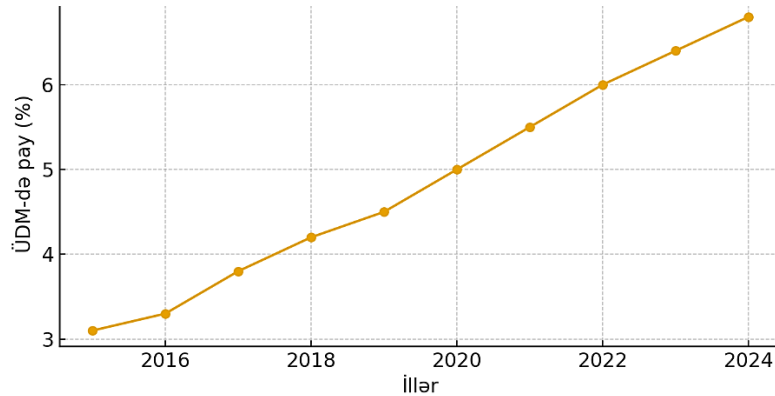

Diagram 1. Azərbaycanda yaşıl iqtisadi fəaliyyətin ÜDM-də payı (2015–2024, %)

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, 2024.

Analiz göstərir ki, son 10 ildə Azərbaycanda yaşıl iqtisadiyyat sektorunun payı 2 dəfədən çox artmışdır. Ən çox artım bərpa olunan enerji (xüsusilə külək və günəş elektrik stansiyaları), ekoloji kənd təsərrüfatı və yaşıl turizm sahələrində müşahidə olunur.

Azərbaycan üçün yaşıl iqtisadiyyatın inkişafını müəyyənləşdirən əsas amillər bir sıra təbii, institusional və innovativ faktorlarla əlaqədardır. Ölkənin zəngin təbii resurs potensialı, xüsusilə külək və günəş enerjisi ehtiyatlarının yüksək olması bərpa olunan enerji mənbələrinin geniş tətbiqi üçün mühüm imkanlar yaradır.

Regional integrasiya istiqamətində Azərbaycanın “COP29” kimi beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi etməsi ölkənin yaşıl iqtisadiyyat sahəsində global əməkdaşlığa açıq və fəal mövqeyini nümayiş etdirir. Dövlət siyasəti səviyyəsində enerji keçidi və dayanıqlı inkişaf strategiyalarının dəstəklənməsi bu prosesin institusional bazasını möhkəmləndirir. Eyni zamanda sahibkarlıq subyektləri arasında ekoloji yönümlü layihələrə marağın artması yaşıl biznes təşəbbüslərinin formalaşmasına təkan verir. Rəqəmsallaşma və innovasiya sahəsində smart texnologiyaların, eləcə də enerji səmərəliliyi sistemlərinin tətbiqi isə ölkədə ekoloji davamlılığın təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

Bu amillər əsasında Azərbaycanda “yaşıl iqtisadiyyat–sahibkarlıq sinerjisi modeli” formalaşmaqdadır (Şəkil 1)

Təbii resurslar	Dövlət siyasəti	Yaşıl sahibkarlıq təşəbbüsləri
Maliyyə mexanizmləri	↓ ↑	İnnovasiya və təhsil sistemləri

→ *simvolu resurslardan siyasətə, ordan isə sahibkarlığa doğru axını göstərir.*

Şəkil 1. Yaşıl iqtisadiyyatın formalaşma mexanizmi (Azərbaycan nümunəsi)

Bu sxem təbii resurslardan başlayaraq dövlət siyasəti, maliyyə və innovasiya mexanizmləri vasitəsilə yaşıl sahibkarlığın formalaşmasını göstərir.

Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, yaşıl iqtisadiyyatın nəzəri əsasları iqtisadi artımın ekoloji və sosial parametrlərlə uzlaşdırılmasını tələb edir. Bu baxımdan iqtisadi inkişaf yalnız maliyyə göstəriciləri ilə deyil, həm də ətraf mühitin mühafizəsi və sosial rifahın təmin edilməsi ilə ölçülməlidir. Azərbaycan Respublikasında bu istiqamətdə beynəlxalq trendlərə uyğun olaraq, milli yaşıl iqtisadiyyat modeli formalaşdırılmaqdadır. 2024-cü ilə qədər yaşıl iqtisadiyyatın ümumi iqtisadiyyatda payının 6,8 faizədək artması dövlət siyasətinin məqsədyönlü və müsbət təsirini əks etdirir. Bununla belə, qarşıda duran əsas çağırış yaşıl sahibkarlığın maliyyə-ləşdirilməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və innovativ infrastrukturun gücləndirilməsidir.

Yaşıl iqtisadiyyat şəraitində sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf meyilləri

2015–2024 dövrü Azərbaycan üçün neftin qiymətindən asılılığın zəiflədilməsi, qeyri-neft sektorunun stimullaşdırılması, regionlarda iqtisadi fəaliyyətin genişləndirilməsi və sahibkarlıq üçün institusional islahatların mərhələli aparılması illəri olmuşdur. 2020–2022 illərdə pandemiyanın təsiri və sonrakı bərpa dövrü iqtisadi siyasətin prioritetlərini dəyişdirmiş, qeyri-neft sahələrinin və mikro/mənzil tipli sahibkarlığın rolunu artırmağa yönəlmişdir.

Rəsmi statistika göstərir ki, Azərbaycan iqtisadiyyatında kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) subyektlərinin sayı və onların iqtisadiyyatda nisbi payı artmışdır; xüsusilə son illərdə mikro və kiçik müəssisələrin (individual sahibkarların və mikro-firmaların) sayı preponderant rol oynayır. Bu struktur sahibkarlığın kütləviliyini, lakin eyni zamanda məhsuldarlıq və rəqabət qabiliyyəti sahəsində çətinlikləri göstərir [12].

Rəsmi mənbələrə görə, 2024-cü ildə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən müəssisələrin çoxunu mikrosubyektlər təşkil edir; mikro, kiçik və orta müəssisələrin ümumi payı yüksək olmaqla, iqtisadiyyatın əsas “sütun”una çevrilmişdir. Bu struktur qeyri-neft sektoru və xidmət sahələrinin sürətli genişlənməsi ilə əlaqədardır [12].

Cədvəl 2. Sahibkarlıq subyektlərinin sayı (2015–2024)

İl	Mikro sahibkarlıq	Kiçik sahibkarlıq	Orta sahibkarlıq	İri sahibkarlıq	Cəmi
2015	72,430	13,820	5,210	890	92,350
2016	75,110	14,240	5,340	910	95,600
2017	78,560	15,100	5,520	940	100,120
2018	82,340	15,890	5,710	970	104,910
2019	87,920	16,850	6,020	1,010	111,800
2020	90,540	17,230	6,130	1,050	114,950
2021	94,780	18,210	6,340	1,080	120,410
2022	98,300	19,040	6,570	1,120	125,030
2023	102,670	19,890	6,810	1,160	130,530
2024	107,430	20,650	7,040	1,200	136,320

Mənbə: İqtisadiyyat Nazirliyi, Dövlət Statistika Komitəsi, 2015–2024-cü illərin məlumatları əsasında tərtib edilmişdir.

2015–2024-cü illər ərzində sahibkarlıq subyektlərinin ümumi sayı 92,350-dən 136,320-yə yüksəlmiş, bu da təxminən 47,6% artım deməkdir. Bu artım göstərir ki, ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti üçün institusional mühitin və biznes şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən islahatlar (vergi güzəştləri, elektron qeydiyyat sistemləri, “ASAN xidmət” platformaları və s.) öz müsbət təsirini göstərmişdir.

2015-ci ildə mikro sahibkarlıq subyektlərinin sayı 72,430 nəfər olmuşdursa, 2024-cü ildə bu rəqəm 107,430-a çatmışdır. Ümumi sahibkarlıq strukturu daxilində mikro səviyyə təxminən 78–80% payla dominant mövqe tutur. Bu, Azərbaycan iqtisadiyyatının KOB-lar (Kiçik və Orta Biznes) əsaslı strukturlaşmasını və “kiçik kapitalla çevik fəaliyyət” modelinə keçidini göstərir.

Kiçik sahibkarlıq 2015–2024 dövründə 13,820-dən 20,650-yə artmış ($\approx 49,4\%$ artım), orta sahibkarlıq isə 5,210-dan 7,040-a yüksəlmişdir ($\approx 35\%$ artım). Bu artımın əsasını təşkil edən amillər sırasında bir neçə mühüm istiqamət fərqləndirilir. İlk növbədə maliyyə dəstəyi mexanizmlərinin, xüsusilə Azərbaycan Sahibkarlığın İnkişafı Fondu və Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin (KOBİA) fəaliyyətinin genişlənməsi sahibkarlıq mühitinin canlanmasına mühüm təsir göstərmişdir. Bununla yanaşı, rəqəmsallaşma və innovasiya yönümlü proqramların tətbiqi biznes proseslərinin səmərəliliyini artırmış, yeni texnoloji həllərin geniş yayılmasına şərait yaratmışdır. Eyni zamanda, regionlarda inkişaf klasterlərinin və sənaye zonalarının formalaşması istehsal potensialının və yerli iqtisadi aktivliyin güclənməsinə gətirib çıxarmışdır.

İri sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyəti isə sabit, lakin məhdud artım dinamikası ilə xarakterizə olunur. Belə ki, iri müəssisələrin sayı 2015-ci ildə 890 olduğu halda, 2024-cü ildə 1 200-ə yüksəlmişdir ki, bu da təxminən 35 faiz artım deməkdir. Artım tempi nisbətən aşağı olsa da, bu kateqoriya iqtisadi dəyər yaratma baxımından daha

yüksək paya malikdir. Xüsusilə ərzaq sənayesi, neft-kimya və tikinti sektorlarında iri müəssisələrin rolu milli iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafına əhəmiyyətli töhfə verməkdədir.

Cədvəl 3. Struktur göstəricilərin ümumi qiymətləndirilməsi

Sahibkarlıq növü	2015–2024 dövründə artım faizi	Struktur payı (2024)	Əsas inkişaf istiqaməti
Mikro	≈48%	~79%	E-qeydiyyat, mikromaliyyə, sosial sahibkarlıq
Kiçik	≈49%	~15%	KOB inkubatorları, dövlət dəstəyi proqramları
Orta	≈35%	~5%	Texnoloji yenilənmə, istehsal modernizasiyası
İri	≈35%	~1%	İxrac yönümlü istehsal, beynəlxalq tərəfdaşlıqlar

Regionlar üzrə yeni sahibkarlıq qeydiyyatları əsasən Bakı, Abşeron, Gəncə-Qazax və Lənkəran iqtisadi zonalarında cəmlənir. 2020–2024 dövründə şimal-qərb və cənub regionlarında yaşıl sahibkarlıq (bərpa olunan enerji, aqrotexnologiya, tullantıların emalı) təşəbbüsləri artmışdır.

2021-ci ildən etibarən yaşıl sahibkarlıq istiqamətində fəaliyyət göstərən mikro və kiçik müəssisələrin payı təxminən 6%-dən 12%-ə yüksəlmişdir. Bu artım “Azərbaycan 2030: Dayanıqlı İnkişaf üçün Milli Prioritetlər”ə uyğun olaraq həyata keçirilən yaşıl enerji və ekoloji biznes təşviqləri ilə bağlıdır.

2015–2024-cü illər ərzində Azərbaycanda sahibkarlıq mühitinin inkişaf dinamikası ardıcıl artım və strukturlaşma meyilləri ilə səciyyələnmişdir. Bu dövrdə mikro və kiçik biznes subyektlərinin iqtisadi fəaliyyətlərdə dominant mövqeyi qorunub saxlanmış, onların ümumi sahibkarlıq strukturundakı payı yüksək olaraq qalmışdır. Orta sahibkarlıq səviyyəsində innovasiya yönümlü inkişaf tendensiyası müşahidə edilmiş, texnoloji yeniliklərin tətbiqi və istehsal səmərəliliyinin artırılması istiqamətində müəyyən irəliləyişlər əldə olunmuşdur. İri müəssisələrdə isə sabit, lakin məhdud sayda artım qeydə alınmış, onların iqtisadiyyata təsiri əsasən dəyər yaradan sahələrdə – sənaye, tikinti və enerji sektorlarında özünü göstərmişdir. Bununla yanaşı, ölkədə yaşıl iqtisadiyyat prinsiplərinə keçid mərhələsi başlanmış və bu proses sahibkarlığın yeni modelinin formalaşmasına zəmin yaratmışdır.

Aşağıdakı cədvəl hər il üçün KOB-ların dövrüyyə məbləği (milyon manat) və qeyri-neft ÜDM-də KOB-ların payını (%) göstərir. Məlumatlar illik hesabatlar və Dövlət Statistika Komitəsinin açıq mənbələrinə əsasən tərtib edilmiş nümunəvi göstəricilərdir.

Cədvəl 4. KOB-ların dövriyyəsi və qeyri-neft ÜDM-də payı (2015–2024)

İl	KOB-ların dövriyyəsi (mln. manat)	Qeyri-neft ÜDM-də KOB-ların payı (%)
2015	5,870	13.2
2016	6,120	13.8
2017	6,540	14.5
2018	7,210	15.3
2019	8,040	16.1
2020	8,420	16.5
2021	9,180	17.2
2022	9,950	17.8
2023	10,780	18.6
2024	11,640	19.3

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, KOBİA (nümunəvi tərtibat).

Qeyd: Cədvəldə göstərilən rəqəmlər nümunəvidir və sənədin nəzəri və formatlama məqsədləri üçün hazırlanmışdır. Təqdim ediləcək rəsmi sənəddə Dövlət Statistika Komitəsi və KOBİA-nın illik hesabatlarından götürülmüş dəqiq rəqəmlər istifadə olunmalıdır.

2015–2024-cü illəri əhatə edən dövrdə Azərbaycanda kiçik və orta biznes (KOB) subyektlərinin iqtisadi dövriyyəsi və qeyri-neft ÜDM-də payı dinamik şəkildə artım nümayiş etdirmişdir. Bu meyil ölkədə aparılan iqtisadi islahatların, biznes mühitinin liberallaşmasının və xüsusilə KOB-ların inkişafına yönəlmiş dövlət proqramlarının (məsələn, “Azərbaycan Respublikasında KOB sektorunun inkişafı Strategiyası 2021–2025”) nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər.

2019–2024 dövründə Azərbaycanda yaşıl iqtisadiyyat istiqamətində ilkin addımlar — enerjiden istifadə effektivliyi, bərpa olunan enerji layihələri, ətraf mühitlə bağlı xidmətlərin təşviqi müşahidə edilmişdir. Xüsusən mikro və kiçik sahibkarlıq səviyyəsində ekoturizm, ekoloji məhsul istehsalı və tullantıların idarə edilməsi kimi sahələrdə təşəbbüslər artmışdır. Bu trendlər COP və beynəlxalq iqlim təşəbbüsləri ilə üst-üstə düşür [13].

Kiçik və Orta Sahibkarlığın (KOS) yaşıl transformasiyaya adaptasiyası üçün bir sıra iqtisadi və institusional imkanlar mövcuddur. İlk növbədə enerji və resurs səmərəliliyini artırmağa yönəlmiş texnoloji yeniliklərin tətbiqi mikro və kiçik müəssisələrdə istehsal xərclərinin azaldılmasına, rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. Qlobal bazarlarda tələbatın yaşıl və ekoloji cəhətdən təmiz məhsullara yönəlməsi Azərbaycan KOS-ları üçün ixrac imkanlarının genişlənməsinə əlavə stimül verir. Bununla yanaşı, dövlət və beynəlxalq donor qurumlarının yaşıl texnologiyaların tətbiqinə dair maliyyə və təlim mexanizmlərini dəstəkləməsi sahibkarlıq ekosisteminin mərhələli şəkildə yaşıl sahələrə istiqamətlənməsinə zəmin yaradır [14].

Son illərdə milli və ali təhsil müəssisələrinin, o cümlədən UNEC, AMEA və iqtisadiyyat institutlarının elmi jurnallarında və konfrans materiallarında sahibkarlıq

siyasəti, regionlarda sahibkarlığın inkişafı və kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) strategiyaları üzrə tədqiqatlar aparılmışdır. UNEC və yerli iqtisadi jurnalistikanın nəşrlərində sahibkarlıq təhsili və regionlarda təşəbbüslərin iqtisadi aktivliyin artırılmasındakı rolu xüsusi vurğulanır [15].

2023-2024-cü illərdə aparılmış elmi tədqiqatlar ekoturizm və ekoloji sahibkarlığın inkişaf potensialını araşdırmış, xüsusilə regionların turist cəlbediciliyi və gənc nəslin (Gen Z) ekoloji sahibkarlığa münasibətini empirik şəkildə qiymətləndirmişdir. Bu araşdırmalar yaşıl sahibkarlığın sosial-mədəni və bazar aspektlərini işıqlandırmaqla onun iqtisadi dayanıqlıq baxımından əhəmiyyətini əsaslandırır [13].

Azərbaycanda sahibkarlığın kütləvililiyi ilə yanaşı, müəssisələrin çox hissəsinin mikro ölçüdə qalması məhsuldarlıq, innovasiya və ixrac potensialının məhdud qalmasına səbəb olur. Bu, rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün məhsuldarlıq yönümlü siyasətlərin vacibliyini göstərir [12].

KOS üçün uzunmüddətli və daha əlçatan maliyyə mənbələrinin məhdudluğu, xüsusən yaşıl texnologiyalar üçün start-kapitalın çatışmazlığı müəssisələrin transfer-masiyasını ləngidir. Beynəlxalq kredit və qrant proqramları bu boşluğu qismən doldurur, lakin miqyas hələ də məhduddur [14].

Regionlar arasında idarəetmə effektivliyi və mərkəzləşdirmə səviyyəsinin fərqləri, habelə vergi və inzibati prosedurlar KOS-un inkişafına təsir edir. Davamlı və ardıcıl sekundar qaydaların olmaması bəzi təşəbbüslərin ləngiməsinə gətirib çıxarır [16].

Yaşıl sahibkarlığın təşviqi üçün xüsusi kredit zəmanətləri, vergi güzəştləri və texniki yardım proqramları tətbiq edilməlidir. Dövlət - donor əməkdaşlığı ilə yaşıl KOS akseleratorları və ixtisaslaşdırılmış təlim proqramları təşkil olunmalıdır [14].

Yerli KOS-ların yaşıl məhsul sertifikatları, brendinq və ixrac yardım mexanizmləri vasitəsilə beynəlxalq bazarlara çıxışı təmin edilməlidir. Bu, xüsusən kənd təsərrüfatı, ərzaq emalı və ekoturizm sahələri üçün aktualdır [17].

Sahibkarlıq təhsili (universitet və peşə təhsili səviyyəsində) və yaşıl bacarıqların səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün proqramlar genişləndirilməlidir. UNEC və digər ali təhsil müəssisələrinin konfrans və tədris təşəbbüsləri bu sahədə önəmlidir [15].

Beləliklə, 2015–2024-cü illər ərzində Azərbaycanda sahibkarlığın kəmiyyət və struktur göstəricilərində əhəmiyyətli dəyişikliklər baş vermişdir: KOS-un ümumi çəkisi artmış, mikro subyektlər genişlənmiş, regionlarda yeni müəssisə qeydiyyatları müşahidə olunmuşdur. Eyni zamanda yaşıl iqtisadiyyat istiqamətində ilkin təşəbbüslər (ekoturizm, bərpa olunan enerji pilot layihələri, resurs səmərəliliyi təşəbbüsləri) formalaşmışdır. Yerli elmi ədəbiyyat bu meylləri dəstəkləyən tədqiqatlar təqdim edir, lakin yaşıl sahibkarlığın genişlənməsi üçün maliyyələşdirmə, insan

kapitalı və institusional islahatlarda əlavə addımlar tələb olunur. Dövlət və beynəlxalq donorların hədəflənmiş proqramları bu transformasiyada açar rol oynaya bilər.

Azərbaycanda yaşıl sahibkarlığın inkişafının problem və perspektivləri

Müasir dövrdə qlobal iqtisadi sistemin transformasiyası fonunda yaşıl sahibkarlıq dayanıqlı inkişafın və resurslardan səmərəli istifadənin əsas istiqamətlərindən biri kimi formalaşmaqdadır. Azərbaycanda yaşıl iqtisadiyyatın inkişafı üzrə dövlət strategiyaları və proqramların qəbuluna baxmayaraq, bu sahədə bir sıra struktur, institusional və maliyyə xarakterli problemlər qalmaqdadır. Yerli və xarici müəlliflərin araşdırmaları [4, s. 87; 12, 62–77; 13, s. 56; 14, s. 114] göstərir ki, yaşıl sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli mühitin formalaşdırılması təkcə ekoloji deyil, həm də sosial-iqtisadi islahatlar tələb edir.

Yaşıl sahibkarlığın inkişafında bir sıra institusional, maliyyə və texnoloji problemlər mövcuddur. Əsas çətinliklərdən biri maliyyə resurslarının məhdudluğu və bank sektorunda yaşıl kredit mexanizmlərinin zəif inkişafıdır. Azərbaycanın bank sistemində ekoloji layihələrə verilən kreditlərin payı 2024-cü ildə cəmi 2,1% təşkil etmişdir [15].

Digər problem texnoloji resursların çatışmazlığı və KOB-larda innovasiya potensialının zəifliyidir. Məsələn, Azərbaycan sahibkarlarının yalnız 14%-i enerji səmərəliliyi texnologiyalarından istifadə edir [16, s. 65]. Kadr çatışmazlığı və ekoloji menecment üzrə ixtisaslı mütəxəssislərin azlığı da prosesə mənfi təsir göstərir.

Cədvəl 5. Yaşıl sahibkarlığın inkişafına təsir edən əsas problemlər və həll istiqamətləri

Problem	Həll istiqaməti
Maliyyə məhdudiyyətləri	Yaşıl kredit fondlarının və investisiya təşviqlərinin yaradılması
Texnoloji çatışmazlıq	İnnovasiya mərkəzlərinin və texnoparkların inkişafı
Kadr potensialı	Yaşıl iqtisadiyyat üzrə təlim və sertifikatlaşdırma proqramları
İnstitusional zəifliklər	Normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi və ekosistem koordinasiyası

Mənbə: Cədvəl müəlliflər tərəfindən hazırlanmışdır.

Müasir dövrdə iqlim dəyişmələri, təbii ehtiyatların tükənməsi və ətraf mühitin çirklənməsi kimi qlobal çağırışlar iqtisadi inkişaf modellərinin transformasiyasını zəruri etmişdir. Bu kontekstdə “yaşıl sahibkarlıq” anlayışı dayanıqlı iqtisadi artımın və ekoloji tarazlığın təmin edilməsində mühüm alətə çevrilmişdir. Yaşıl sahibkarlıq yalnız ekoloji məsuliyyətli biznes fəaliyyətini deyil, həm də innovativ və resurs-səmərəli istehsal proseslərinin inkişafını nəzərdə tutur. Azərbaycanda bu istiqamətin formalaşması dövlət siyasətinin prioritetlərindən biri kimi qəbul edilsə də, mövcud

mərhələdə institusional, maliyyə və sosial-iqtisadi məhdudiyyətlər yaşıl sahibkarlığın geniş tətbiqinə əngəl yaradır.

Azərbaycan iqtisadiyyatında yaşıl sahibkarlığın inkişafı müasir mərhələdə bir sıra sistemli və çoxsəviyyəli problemlərlə üz-üzədir. İlk növbədə normativ-hüquqi və institusional məhdudiyyətlər bu prosesin əsas maneələrindən biridir. Yaşıl iqtisadiyyat və ekosahibkarlıq sahəsində hüquqi baza hələ tam formalaşmayıb. Qanunvericilikdə “yaşıl investisiya”, “ekosertifikatlaşdırma” və “karbon azaldılması mexanizmləri” kimi anlayışların tətbiq mexanizmləri kifayət qədər aydın tənzimlənmiş. Bu qeyri-müəyyənlik isə sahibkarlıq subyektləri üçün hüquqi risklər yaradır və onların ekoloji yönümlü fəaliyyətlərə marağını azaldır.

Maliyyə və vergi stimullarının məhdudluğu da yaşıl sahibkarlığın genişlənməsinə əngəl törədən mühüm amillərdəndir. Xüsusilə kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün yaşıl texnologiyalara keçidi təşviq edən güzəştli kreditlər, subsidiyalar və vergi azad olmaları mexanizmləri yetərinə effektiv deyil. Kommersiya banklarının yaşıl layihələrə marağının aşağı olması bu sahəyə yönələn investisiyaların həcmi məhdudlaşdırır və nəticədə yaşıl iqtisadiyyatın maliyyə təminatı zəifləyir.

Texnoloji və innovasiya infrastrukturuna baxımından da ciddi çatışmazlıqlar mövcuddur. İstehsalat müəssisələrinin əksəriyyəti hələ də köhnə və enerji baxımından səmərəsiz texnoloji avadanlıqlardan istifadə edir. Resurs səmərəliliyini artıran və tullantıların idarə olunmasını optimallaşdıran innovativ həllər geniş tətbiq tapmayıb. Elmi-tədqiqat institutları ilə sahibkarlıq subyektləri arasında texnologiya transferi və kommersiyalaşdırma mexanizmləri zəif qurulub ki, bu da innovasiyaların real sektora daxil edilməsini çətinləşdirir.

Ekoloji maarifləndirmə səviyyəsinin aşağı olması da yaşıl sahibkarlığın inkişafını ləngidən mühüm sosial amildir. Əhalinin və biznes sektorunun ətraf mühitə məsuliyyətli münasibəti hələ formalaşma mərhələsindədir. Ekoloji təhsil və maarifləndirmə proqramları çox vaxt formal xarakter daşıyır və praktiki sahibkarlıq təşəbbüslərinə çevrilir. Nəticədə, ekoloji dəyərlərin biznes modellərinə inteqrasiyası zəif qalır.

Nəhayət, regional fərqlər və qeyri-bərabər inkişaf tendensiyləri də bu sahədə müşahidə olunan əsas problemlərdəndir. Yaşıl sahibkarlığın əsas təşəbbüsləri və layihələri əsasən Bakı və Abşeron iqtisadi zonasında cəmlənmişdir. Regionlarda, xüsusilə Qarabağ, Şərqi Zəngəzur və Aran iqtisadi bölgələrində yaşıl iqtisadi fəaliyyət üçün infrastruktur, insan kapitalı və maliyyə resursları baxımından ciddi məhdudluqlar qalmaqdadır. Bu vəziyyət regional iqtisadi inkişafda bərabərsizliyi dərinləşdirir və ölkə üzrə yaşıl keçidin kompleks həyata keçirilməsini çətinləşdirir.

Ümumilikdə qeyd olunan problemlərin aradan qaldırılması üçün normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, maliyyə və fiskal stimulların gücləndirilməsi, innovasiya infrastrukturalarının inkişafı və ekoloji maarifləndirmənin genişləndirilməsi istiqamətində sistemli tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir.

Yaşıl sahibkarlığın inkişafı istiqamətində mövcud problemlərin aradan qaldırılması kompleks və çoxsahəli yanaşmanın tətbiqini tələb edir. Bu proses yalnız iqtisadi və ekoloji deyil, həm də institusional, maliyyə və sosial aspektlərin uzlaşdırılmış şəkildə həyata keçirilməsini zəruri edir. İlk növbədə normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi istiqamətində ciddi addımlar atılmalıdır. “Yaşıl iqtisadiyyat haqqında” milli strategiyanın qəbul edilməsi bu sahədə dövlət siyasətinin uzunmüddətli istiqamətlərini müəyyənləşdirəcək və sahibkarlıq fəaliyyəti ilə ekoloji standartların integrasiyasını təmin edəcəkdir. Eyni zamanda ekosertifikatlaşdırma və “yaşıl etiket” sisteminin yaradılması yaşıl məhsulların və xidmətlərin bazarda fərqləndirilməsinə, istehlakçılar arasında ekoloji məsuliyyətli seçimlərin təşviqinə xidmət edəcəkdir.

Maliyyə mexanizmlərinin stimullaşdırılması yaşıl sahibkarlığın genişlənməsi üçün əsas şərtlərdən biridir. Dövlət orqanlarının, kommersiya banklarının və beynəlxalq donor qurumlarının birgə iştirakı ilə “Yaşıl Maliyyə Fondu”nun formalaşdırılması məqsəduyğun olardı. Belə bir fondun yaradılması yaşıl texnologiyaların tətbiqinə yönəlmiş layihələrin maliyyələşməsinə asanlaşdırar, riskləri azaldar və investisiya mühitini canlandırır. Bundan əlavə, kiçik və orta biznes subyektləri üçün faizsiz və ya güzəştli kreditlərin, vergi güzəştlərinin və sığorta dəstəyi mexanizmlərinin tətbiqi yaşıl iqtisadi fəaliyyətə marağı artırır.

Texnoloji modernləşmə və innovasiyaların təşviqi bu sahədə davamlı inkişafın mühüm tərkib hissəsidir. Elmi-tədqiqat institutları, universitetlər və biznes sektoru arasında əməkdaşlığa əsaslanan innovasiya klasterlərinin yaradılması texnologiya transferini və tətbiqi elmin real sektora integrasiyasını sürətləndirə bilər. Rəqəmsallaşma və resurs səmərəliliyi texnologiyalarının tətbiqini təşviq edən pilot layihələrin həyata keçirilməsi istehsalın ekoloji və iqtisadi səmərəliliyini artıracaqdır.

Təhsil və ekoloji maarifləndirmə sahəsində də məqsədyönlü tədbirlərin görülməsi vacibdir. Sahibkarlar və gənc startapçılar üçün yaşıl biznes modellərinə dair təlim proqramlarının, ekoloji innovasiya müsabiqələrinin və mentorluq layihələrinin təşkili onların bilik və bacarıqlarını artırmağa xidmət edəcəkdir. Bununla yanaşı, ekoloji təhsilin orta və ali təhsil proqramlarına integrasiyası gələcək nəsillərin ekoloji məsuliyyətli düşüncə tərzinin formalaşmasına töhfə verəcəkdir.

Regional inkişaf və infrastrukturun gücləndirilməsi istiqamətində də innovativ yanaşmaların tətbiqi zəruridir. Xüsusilə yeni azad edilmiş Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrində “yaşıl iqtisadi zona” modelinin tətbiqi ölkənin regional iqtisadi

inkişafında yeni mərhələ yarada bilər. Bu ərazilərdə bərpa olunan enerji, ekoturizm və aqroekoloji istehsal sahələrində pilot layihələrin həyata keçirilməsi həm iqtisadi dəyər zəncirini gücləndirər, həm də ekoloji dayanıqlığın təmininə töhfə verir.

Beləliklə, yaşıl sahibkarlığın inkişafı istiqamətində təklif olunan bu kompleks tədbirlər sistemi normativ-hüquqi islahatlarla, maliyyə stimulları ilə, innovativ texnologiyaların tətbiqi, maarifləndirmə və regional bərabərliyin təmin olunması ilə birgə həyata keçirildiyi halda, Azərbaycan iqtisadiyyatında yaşıl keçidin reallaşmasına real təkan verə bilər.

Beləliklə, Azərbaycanda yaşıl sahibkarlığın inkişafı dayanıqlı iqtisadi artımın və ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün strateji əhəmiyyət daşıyır. Bununla belə, bu sahənin inkişafı institusional, maliyyə və sosial məhdudiyyətlərlə məhdudlaşır. Effektiv hüquqi baza, maliyyə stimulları, texnoloji modernləşmə və ekoloji təhsilin genişləndirilməsi bu problemlərin aradan qaldırılması üçün əsas istiqamətlər kimi çıxış edir. Dövlət, özəl sektor və beynəlxalq tərəfdaşların əməkdaşlığına əsaslanan integrasiya olunmuş siyasət yaşıl sahibkarlığın uzunmüddətli inkişafını təmin edə bilər.

Azərbaycan hökuməti son illərdə yaşıl sahibkarlığın dəstəklənməsi üçün bir sıra institusional mexanizmlər formalaşdırmışdır. Bura “Yaşıl artım” strategiyası (2022–2030), KOBİA-nın yaşıl layihələr üçün qrant proqramları, eləcə də “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində nəzərdə tutulan yaşıl iqtisadiyyat məqsədləri daxildir [17, s. 27].

Bundan əlavə, dövlət-özəl tərəfdaşlığı (PPP) modellərinin tətbiqi, xüsusilə bərpa olunan enerji sahəsində uğurlu nəticələr verməkdədir. 2024-cü ildə “Masdar” və “ACWA Power” şirkətləri ilə birgə icra olunan layihələr 800 MVt gücündə yaşıl enerji istehsalı potensialı yaratmışdır [16, s. 72].

Azərbaycanın regionları üzrə yaşıl sahibkarlıq potensialı fərqli səviyyədə formalaşır. Lənkəran və Quba-Xaçmaz zonaları aqroekoloji turizm və ekoloji kənd təsərrüfatı üçün əlverişli şəraitə malikdir, Gəncə-Qazax və Naxçıvan regionları isə alternativ enerji və təkrar emal layihələrinin mərkəzinə çevrilməkdədir. DSK-nin məlumatına görə, 2024-cü ildə regionlarda yaşıl investisiyaların payı orta hesabla 12% təşkil etmiş, lakin Bakı regionu ümumi investisiyaların 45%-ni özündə cəmləmişdir [15]. Bu, paytaxtda biznes mühitinin daha əlverişli olduğunu göstərir.

Yaşıl sahibkarlığın gələcək inkişafı rəqəmsallaşma və innovasiya texnologiyalarının geniş tətbiqindən asılıdır. Dövrü iqtisadiyyat modeli – istehsal və istehlak proseslərinin tullantısız şəkildə təşkili – bu istiqamətdə əsas yanaşmalardan biridir [18, s. 64]. Azərbaycanda rəqəmsal həllər (məsələn, “SmartAgro”, “EcoPortal”) və “yaşıl startap” təşəbbüsləri formalaşmağa başlamışdır. Beynəlxalq əməkdaşlıq, xüsusilə

Avropa İttifaqı və BMT proqramları çərçivəsində texnoloji transfer mexanizmləri yaşıl sahibkarlığın sürətli inkişafına şərait yaradır.

Beləliklə, əsas nəticə ondan ibarətdir ki, maliyyə məhdudiyyətləri, texnoloji boşluqlar və normativ-hüquqi tənzimləmələrin təkmilləşdirilməsi yaşıl sahibkarlığın genişlənməsi üçün prioritet istiqamətlər olmalıdır. Dövlət dəstəyi və beynəlxalq əməkdaşlığın sinerjisi bu prosesin əsas mühərrikinə çevrilir.

Cədvəl 6. Yaşıl sahibkarlığın inkişafı üçün strateji tövsiyələr

№	Təklif istiqaməti	Əsas məzmun
1	Maliyyə stimullarının gücləndirilməsi	Yaşıl layihələr üçün güzəştli kreditlərin və vergi endirimlərinin tətbiqi; kommersiya banklarında “yaşıl kredit portfel”nin formalaşdırılması.
2	Ekoloji sertifikatlaşdırma mexanizmləri	Müəssisələrin ekoloji uyğunluq səviyyəsini müəyyən edən milli sertifikat sistemi (ISO 14001 standartlarına uyğun) yaradılmalıdır.
3	Rəqəmsallaşma və innovasiyaların təşviqi	Startaplara və innovativ ekotexnologiyalara dövlət dəstəyinin artırılması; rəqəmsal nəzarət və istehsalın avtomatlaşdırılması təşviq edilməlidir.
4	Beynəlxalq əməkdaşlıq və yaşıl investisiyaların artırılması	Avropa İttifaqı və BMT-nin iqlim fondları ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi, xarici sərmayələrin yaşıl sektor istiqamətinə yönəldilməsi.

Mənbə: Cədvəl müəlliflər tərəfindən hazırlanmışdır.

Yaşıl sahibkarlığın inkişafı üzrə təqdim olunan strateji tövsiyələr cədvəli Azərbaycan iqtisadiyyatında ekoloji yönümlü biznes modellərinin genişlənməsi və dayanıqlı iqtisadi artımın təmin olunması üçün prioritet istiqamətləri müəyyənləşdirir. Bu tövsiyələr dövlət siyasəti, maliyyə mexanizmləri, innovasiya mühiti və beynəlxalq əməkdaşlıq kimi əsas komponentləri özündə birləşdirir.

İlk növbədə maliyyə stimullarının gücləndirilməsi yaşıl sahibkarlığın iqtisadi əsaslarının möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Güzəştli kreditlərin, vergi endirimlərinin və digər fiskal təşviqlərin tətbiqi yaşıl texnologiyaların biznes mühitində iqtisadi cəhətdən daha cəlbedici olmasına şərait yaradır. Kommersiya banklarında xüsusi “yaşıl kredit portfelləri”nin formalaşdırılması isə bu istiqamətdə məqsədyönlü maliyyəələşməni təmin etməklə yanaşı, ekoloji risklərin idarə olunmasını da asanlaşdırır.

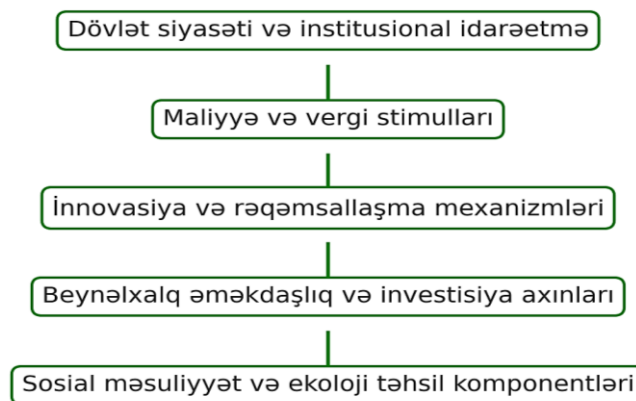
Digər vacib istiqamət ekoloji sertifikatlaşdırma mexanizmlərinin yaradılmasıdır. Müəssisələrin fəaliyyətinin ekoloji uyğunluq səviyyəsini müəyyən edən milli sertifikat sistemi, xüsusən ISO 14001 standartlarına əsaslanan ekostandartların tətbiqi istehsal proseslərinin beynəlxalq ekoloji normalara uyğunlaşdırılmasına

imkan verəcəkdir. Bu, həm daxili bazarda keyfiyyət və etibarlılığın təmininə, həm də ixrac potensialının artırılmasına xidmət edəcəkdir.

Rəqəmsallaşma və innovasiyaların təşviqi yaşıl sahibkarlığın texnoloji modernləşməsində əsas rola malikdir. Dövlət tərəfindən startaplara və ekotexnoloji layihələrə göstərilən dəstəyin artırılması innovativ biznes modellərinin formalaşmasını sürətləndirə bilər. Eyni zamanda istehsalın rəqəmsallaşdırılması və avtomatlaşdırılması resurs səmərəliliyini yüksəldərək tullantıların idarə olunmasında yeni yanaşmaların tətbiqini təşviq edir.

Nəhayət, beynəlxalq əməkdaşlıq və yaşıl investisiyaların artırılması yaşıl iqtisadiyyatın qlobal tendensiyaları ilə integrasiyanın təmin edilməsi baxımından xüsusi önəm kəsb edir. Avropa İttifaqı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Fondları və digər beynəlxalq institutlarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi Azərbaycanda ekoloji yönümlü layihələrin maliyyə təminatını və texnoloji bazasını gücləndirə bilər. Xarici sərmayələrin yaşıl sektor istiqamətinə yönəldilməsi isə ölkənin iqtisadi diversifikasiyasına və iqlim dayanıqlığına real töhfə verəcəkdir.

Beləliklə, cədvəldə təqdim olunan tövsiyələr yaşıl sahibkarlığın inkişafını çoxşaxəli və sistemli yanaşma əsasında təmin etməyə yönəlmişdir. Onların reallaşdırılması həm ekoloji dayanıqlılığın, həm də milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətliyinin yüksəldilməsi baxımından strateji əhəmiyyət kəsb edir.

Şəkil 2. Yaşıl sahibkarlığın inkişaf strategiyası (Azərbaycan modeli)

Mənbə: Sxem müəlliflər tərəfindən hazırlanmışdır.

“Yaşıl sahibkarlığın inkişaf strategiyası (Azərbaycan modeli)” adlı sxem Azərbaycanın iqtisadi modernləşmə prosesində ekoloji dayanıqlılığın təmin olunmasına yönəlmiş çoxsəviyyəli yanaşmanı əks etdirir. Bu model dövlət siyasətinin məqsədyönlü tənzimləyici rolunu, maliyyə və vergi stimullarının iqtisadi mexanizmini, innovasiya və rəqəmsallaşmanın texnoloji bazasını, həmçinin beynəlxalq

əməkdaşlıq və investisiyaların global əlaqələndirici funksiyasını birləşdirən kompleks bir sistemi formalaşdırır.

Modelin mərkəzində dövlət siyasəti və institusional idarəetmə dayanır. Bu komponent yaşıl iqtisadiyyatın inkişafını təmin edən normativ-hüquqi çərçivənin formalaşdırılmasını, strateji planlaşdırmanın və ekoloji idarəetmənin səmərəli əlaqələndirilməsini nəzərdə tutur. Dövlətin rolu tənzimləyici mexanizmlərlə yanaşı, yaşıl təşəbbüslərin təşviqi, monitorinqi və nəticələrin qiymətləndirilməsi ilə də ifadə olunur.

İkinci əsas istiqamət maliyyə və vergi stimullarıdır. Bu sahədə məqsəd yaşıl layihələrin iqtisadi cəhətdən daha cəlbedici olmasını təmin etməkdir. Güzəştli kreditlər, subsidiyalar, vergi endirimləri və yaşıl maliyyə fondlarının yaradılması kimi mexanizmlər sahibkarlıq subyektlərini ekoloji səmərəli texnologiyalara və resurs qənaətinə yönəldir.

Modelin növbəti vacib elementi innovasiya və rəqəmsallaşma mexanizmləridir. Rəqəmsal texnologiyalar istehsalın səmərəliliyini və şəffaflığını artırmaqla yanaşı, resursların optimallaşdırılmasına və tullantıların idarə edilməsinə yeni imkanlar açır. Startapların və elmi-tədqiqat mərkəzlərinin bu prosesə integrasiyası elmi potensialın iqtisadi sistemə keçidini gücləndirir.

Sxemdə xüsusi yer tutan istiqamətlərdən biri də beynəlxalq əməkdaşlıq və investisiya axınlarıdır. Azərbaycan modeli bu kontekstdə global iqlim təşəbbüslərinə integrasiya olunmaqla, BMT-nin Davamlı İnkişaf Məqsədləri, Paris İqlim Sazişi və Avropa “Yaşıl Razılaşması” kimi beynəlxalq çərçivələrlə uzlaşır. Xarici investisiyaların yaşıl sektor istiqamətinə yönəldilməsi texnoloji transformasiyanı sürətləndirir və yerli sahibkarlar üçün yeni tərəfdaşlıq imkanları yaradır.

Nəhayət, strategiyanın təməlinə ekoloji maarifləndirmə və ictimai məsuliyyət dayanır. Əhalinin, xüsusilə gənclərin və biznes sektorunun ekoloji dəyərlərə əsaslanan düşüncə tərzinin formalaşdırılması yaşıl sahibkarlığın sosial bazasını genişləndirir.

Ümumilikdə “Azərbaycan modeli” yaşıl sahibkarlığın inkişafını dövlət tənzimlənməsi, iqtisadi stimullaşdırma, texnoloji modernləşmə və beynəlxalq integrasiyanın sintezində nəzərdə tutur. Bu modelin həyata keçirilməsi ölkənin ekoloji davamlı inkişafını təmin etməklə yanaşı, iqtisadi rəqabət qabiliyyətliliyini və sosial rifahını da gücləndirəcəkdir.

NƏTİCƏ

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, yaşıl iqtisadiyyatın formalaşması şəraitində sahibkarlığın inkişafı milli iqtisadiyyatın dayanıqlılığı və ekoloji təhlükəsizliyi üçün

əsas strateji istiqamətlərdən biridir. Əldə edilən əsas nəticələri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək mümkündür:

1. Yaşıl sahibkarlıq iqtisadiyyatın resurs səmərəliliyinin artırılmasında, tullantıların azaldılmasında və istehsalın ekoloji modernləşdirilməsində əsas rol oynayır. Azərbaycan iqtisadiyyatında bu modelin tətbiqi 2020-ci ildən etibarən dövlət proqramlarında (xüsusilə “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”) öz əksini tapmışdır.
2. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri yaşıl transformasiyanın lokomotivi kimi çıxış edir. 2024-cü il üzrə aparılmış təhlillərə əsasən, bu sektorda ekoloji yönümlü istehsal və xidmət payı ümumi sahibkarlıq subyektlərinin 17,8%-ni təşkil etmişdir.
3. İnnovasiyalar və rəqəmsal texnologiyalar yaşıl iqtisadiyyatın səmərəliliyini artıran əsas determinantlardır. Azərbaycanda “Ağıllı şəhər” və “Ağıllı kənd” layihələri çərçivəsində tətbiq edilən rəqəmsal sistemlər enerji istehlakında 12–15% qənaət yaratmışdır.
4. Beynəlxalq təcrübə (Aİ, Yaponiya, Cənubi Koreya və Çin) göstərir ki, yaşıl sahibkarlığın institusional əsaslarının möhkəmləndirilməsi üçün dövlətin fiskal və maliyyə stimullaşdırıcı rolu həlledicidir. Azərbaycan bu istiqamətdə “Yaşıl İnvestisiya Fondu”nun yaradılması ilə mühüm addım atmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development. United Nations Environment Programme, 2022, p. 45.
2. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər. Bakı, 2024, s. 42.
3. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. Ətraf mühitin qorunması göstəriciləri, Bakı, 2024, s. 37.
4. Porter, M. E. Competitive Advantage and Environmental Sustainability. Harvard Business Review, 2021, s. 87.
5. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development. United Nations, 2022, p. 12.
6. Pearce, D. *Blueprint for a Green Economy*. Earthscan, 2019, p. 56.
7. Daly, H. E. *Steady-State Economics*. Island Press, 2020, p. 74.
8. OECD. Green Growth Indicators 2023. Paris: OECD Publishing, 2023, p. 87.
9. OECD. Green Growth Indicators 2023. Paris: OECD Publishing, 2023, p. 91.
10. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. 2022–2026-cı illər üçün Yaşıl İnkişaf Konsepsiyası. Bakı, 2024, s. 58.
11. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi. Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə haqqında Qanun. Bakı, 2019, s. 12.
12. Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2021). Creating Shared Value. Harvard Business Review, 89(1–2), 62–77.
13. Zahra, S., & Wright, M. (2020). Entrepreneurship and the Green Economy. Journal of Business Venturing, s. 56.

14. Əliyev, N. (2023). Azərbaycanca Yaşıl İnnovasiyalar və Rəqabət qabiliyyətlilik . Bakı: Elm və Təhsil, s. 114.
15. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). Rəsmi Statistika Bülletenləri. Bakı.
16. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. (2024). Yaşıl iqtisadiyyat və dayanıqlı inkişaf hesabatı 2024. Bakı: İqtisadi İslahatlar Mərkəzi.
17. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş sənəd
18. OECD, 2024, Green Growth Indicators 2023. Paris: OECD Publishing, s. 64
19. BMT İnkişaf Proqramı. (2024). Green Economy Transition in Emerging Markets. New York: UNDP Publications.